

KÂİM-BİEMRİLLÂH el-FÂTİMÎ

rüyerek İskenderiye'yi ele geçirdi (6 Cemâziyelevvel 324 / 1 Nisan 936), ancak Abbâsîler'in Mısır valisi Muhammed b. Tuğç'un kardeşi Hasan b. Tuğç ve Sâlih b. Nâfi' kumandasında gönderdiği ordu Fâtımî ordusunu mağlûp etti. Fâtımî ordusu İskenderiye'den Berka'ya geri dönmek zorunda kaldı.

Kâim-Biemrillâh halifelığının son iki yılını, İfrîkiye'de patlak veren ve Fâtımî Devleti'ni neredeyse yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya getiren Hâricî isyanını bastırmak için yapılan mücadelelerle geçirdi. İfrîkiye'nin mâmur beldelerinde büyük katliam ve yağmalar gerçekleştirerek hemen hemen bütün İfrîkiye'yi ele geçiren Ebû Yezîd en-Nükkârî, Kâim'in kumandanı Meysûr'u 12 Rebûlevvel 333 (2 Kasım 944) tarihinde mağlûp edip öldürdükten sonra Fâtımîler'in başşehri Mehdiye'ye doğru harekete geçti (19 Cemâziyelevvel 333 / 7 Ocak 945). Halife Kâim, Mehdiye'nin müdafaası için şehrin çevresinde hendekler kazdırdı, kaleleri tahkim etti. Kûtâmeliler'e ve Sanhâce kabilesi reisi Zîrî b. Menâd'a mektup yazarak onları yardıma çağırdı. Başarısız olan ilk iki hücumdan sonra Ebû Yezîd üçüncü hücumu Kayrevan halkının da iştirakiyle ancak bir ay sonra gerçekleştirdi. Sünnî fakihler de Fâtımîler'e karşı cihad ilân edip halkı Ebû Yezîd'e katılmaya teşvik ettiler. Buna rağmen Fâtımî kuvvetleri onları bozguna uğrattı. Yeniden asker toplama gayretleri de bir sonuç vermedi. 333 Zilkade ve Zilhiccesinde (Haziran-Temmuz 945) yaptığı hücumlardan bir netice alamayan Ebû Yezîd Kayrevan'a dönmek zorunda kaldı.

Böylece Tunus, Bâce, Ürbüs, Cezîretü Şüreyk, Mesîle ve Sûse gibi stratejik merkezleri ele geçirmek için iki taraf arasında bir mücadele başladı. Bu dönemde İfrîkiye büyük bir tahribata mâruz kaldı. Başlangıçta bazı başarılar sağlmasına rağmen Ebû Yezîd'in durumunda önemli gelişme olmadı. Son olarak Sûse şehrini kuşattı. Kâim-Biemrillâh bu kuşatma sürerken 13 Şevval 334'te (18 Mayıs 946) vefat etti. Onun ortaya koyduğu ısrarlı mücadele oğlu Mansûr-Billâh'ın işini bir dereceye kadar kolaylaştırdı.

Hâricî isyanı dışında Kâim-Biemrillâh'ın iktidarda bulunduğu dönemde İfrîkiye barış ve sükûn içerisinde bir dönem geçirdi. Mütevazî bir hayat sürdürmeye önem verdiği, sarayında münzevî bir hayat yaşadığı kaydedilen Kâim'in günümüze ulaşan şiirleri ve mektupları onun bir

dereceye kadar şairlik ve ediplik yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir. Şiirleri arasında Abbâsî hilâfetine eleştiri mahiyetinde olanlar da bulunduğundan İbnü'l-Müneccim, Ebû Bekir es-Sûlî ve İbn Düreyd gibi Abbâsî sarayına mensup bazı şairler ona reddiyeler kaleme almışlardır. Ebû Ca'fer İbnü'l-Cezzâr, tıbbâ dair *Zâdü'l-müsâfir* ile *Neşâ'ihu'l-ebrâr* adlı eserlerini Kâim-Biemrillâh için kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Guest), s. 269-270, 273, 275, 276, 277-278, 287-288; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 89-90, 113-114, 284; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muḡrib*, I, 232-233, 238-239, 269-270, 272, 288, 291, 295-297, 304-305, 307-310; İdrîs İmâdüddin, *Târîhu'l-hulefâ'i'l-Fâtîmiyyîn bi'l-Maḡrib*: *el-Kısmü'l-hâşmin kitâbi 'Uyûnü'l-aḡbâr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1985, s. 190-191, 192, 194 vd., 206, 207, 208, 214-230, 263-338; H. Halm, *The Empire of the Mahdi the Rise of the Fatimids* (trc. M. Bonner), Leiden 1994, s. 275-309; Ferhat ed-Deşrâvî, *el-Hilâfetü'l-Fâtîmiyye bi'l-Maḡrib* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1994, s. 195-197, 208-217, 218-220, 221-226, 239-240, 242, 243-244, 245-270; a.mlf., "al-Kâim", *EP* (İng.), IV, 458-460; Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'l-Maḡrib fi'l-'aşri'l-İslâmî*, İskenderiye, ts., s. 539-543; Şinasî Altundağ, "Kâim", *İA*, VI, 104-106; Et-hem Ruhi Fiğlâlî, "Ebû Yezîd en-Nükkârî", *DİA*, X, 259-260.

AHMET GÜNER

KÂİM-BİEMRİLLÂH es-SA'DÎ
(القائم بأمر الله السعدى)

Ebû Abdillâh el-Kâim-Biemrillâh
Mevlây Muhammed b. Muhammed
b. Abdîrrahmân es-Sa'dî el-Hasenî el-Fâsî
(ö. 923/1517)

Sa'dîler hânedanının kurucusu
ve ilk hükümdarı
(1511-1517).

Muhtemelen Der'a'da doğdu. Hz. Hasan'ın torunlarından en-Nefsüzzekiye diye tanınan Muhammed b. Abdullah el-Mehdî'nin soyundandır. Ailesi VI. (XII.) yüzyılda Arabistan'daki Yenbu'dan Kuzey Afrika'ya göç etmiş ve Tâgmedâret bölgesinde yer alan Der'a vadisinde yerleşmişti. Muhammed ilk tahsiline Der'a'da başladı. Kur'an, dinî ilimler ve tarih sahasında kendini yetiştirdi. Daha sonra Sûs'un en önemli dinî şahsiyetlerinden olan Cezûliyye tarikatı şeyhi Muhammed b. Mübârek el-Akâvî'ye intisap etti ve onun tarafından Portekizliler'e karşı cihad etmek üzere Sûs'a gönderildi (916/1510). Târûdânt yakınlarındaki Tidsî köyünde kabile şeyhleri ve ileri gelenleriyle

toplantılar yapan ve buradaki faaliyetleri sonunda etrafında kalabalık bir kitle toplamayı başaran Muhammed "el-Kâim-Biemrillâh" lakabını aldı. Bu kitleyi teşkilâtlandırarak büyük bir güce sahip oldu. Der'a ve Sûs halkının desteğiyle Portekizliler'le mücadeleye başladı. Ağâdir yakınlarında kazandığı zaferlerle şöhretini de yaygınlaştırdı ve 917'de (1511) Sa'dîler hânedanının temellerini attı. Büyük oğlu Ebû'l-Abbâs Ahmed el-A'rec'i "Melikü Sûs" lakabıyla vali olarak tayin etti, iki yıl sonra da veliât ilân etti. Hâha ve Şeyâzîme şeyhleri kendisinden yardım isteyince oğlu Muhamed eş-Şeyh'i Sûs'ta vekil bırakıp onların yardımına koştu ve Portekizliler'le iş birliği yapan Yahyâ b. Tâfût'u uzaklaştırarak Hâha'ya girdi (922/1516). 923 (1517) yılında Hâha'ya bağlı Efûgâl'de vefat eden Kâim-Biemrillâh, Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin türbesine defnedildi. Naaşî daha sonra oğlu Ahmed el-A'rec tarafından Cezûlî'nin cesediyle birlikte Merakeş'e nakledildi. Hâkimiyeti altındaki topraklar Ahmed el-A'rec ile diğer oğlu Muhammed eş-Şeyh arasında taksim edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Selâvî, *el-İstikşâ*, III, 2-7; V, 1-15; E. Lévi-Provençal, *Les historiens des Chorfa*, Paris 1922, s. 90 vd.; R. Le Tourneau, "La naissance du pouvoir sa'dien vue par l'historien al-Zayyânî", *Mélanges Louis Massignon*, Damas 1957, III, 65-80; Abdülkerîm Küreyyim, *el-Maḡrib fi 'ah-dî'd-devleti's-Sa'diyye*, Rabat 1398/1978, s. 33-50; Celâl Yahyâ, *Târîhu'l-Maḡribi'l-kebir*, Beyrut 1981, III, 31-38; İbrâhim Harekât, *el-Maḡrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984, II, 239-245; Abdülfettâh Mukallid el-Ganîmî, *Meysû'atü târîhi'l-Maḡribi'l-'Arabî*, Kahire 1414/1994, III/6, s. 113-121; A. Cour, "Sa'dîler", *İA*, X, 41, 43-44; Chantal de la Véronne, "Sa'dîds", *EP* (İng.), VIII, 723; Ahmed el-Büzeydî, "et-Tâgmedâretü, Muhammed b. 'Abdurrahmân", *Ma'lemetü'l-Maḡrib*, Rabat 1415/1995, VII, 2154.

SABRİ HİZMETLİ

KÂİME
(قائمة)

Osmanlı maliyesinde
kâğıt para için kullanılan tabir.

Sözlükte "ayakta duran, bir şeyin yerine geçen" anlamındaki kâimin müennes şekli olan kâime (çoğulu kâvâim) piyasada sikkeyi temsilen tedavül ettiği için bu adla anılmıştır. Aynı zamanda Osmanlı diplomatiğinde genellikle büyük makamdan küçük makama gönderilen, "geniş ve uzun kâğıtlara yazılan resmî belge" anla-